

Теория, практика и методы обучения.

Марчук А.А.

Викладач

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

**РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.**

Ключові слова: комунікація, комунікативна компетентність, професійна комунікація, глобалізація, інтеграція.

Keywords: communication, communicative competence, professional interaction, globalization, integration.

Актуальність роботи полягає в тому, що процеси комунікації відіграють важливу роль в будь-якій професійній діяльності та являються невід'ємною частиною професіоналізму викладача. Вони визначають наявність у спеціаліста певних особистісних якостей, умінь і навичок, які забезпечують досягнення цілей у міжособистісній взаємодії зі студентами та колегами, дають змогу спілкуватися конструктивно та ефективно, досягати успіхів у професійній діяльності та адаптуватися до нової системи взаємин у колективі. В мові людини відображається рівень освіченості, культури, її світогляд, принципи та переконання. Тому, комунікативна діяльність науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, досконале володіння ними рідною та іноземними мовами – одна з умов професійного зростання та становлення.

Комунікація є одним з рушійних чинників існування суспільства, оскільки суспільство без спілкування неможливе. Комунікація - це той процес, що забезпечує утворення суспільства.

Ми живемо у світі комунікації, де більшість свого часу людина витрачає на спілкування. Дослідження показали, що близько 70% часу індивідуума припадає на комунікацію: людина пише, читає, говорить, слухає. Жодна людина чи група людей не може існувати без комунікації. Тільки спілкування забезпечує передачу інформації та ідей [2].

Комунікація — це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

Для здійснення процесу комунікації необхідні, принаймні, 4 умови:

- Наявність щонайменше двох осіб: відправника — особи, яка генерує інформацію, що призначена для передачі; та одержувача — особи, для якої призначена інформація, що передається.
- Наявність повідомлення, тобто закодованої за допомогою будь-яких символів інформації, призначеної для передачі;
- Наявність каналу комунікації, тобто засобу, за допомогою якого передається інформація;
- Наявність зворотного зв'язку, тобто процесу передачі повідомлення у зворотному напрямку: від одержувача до відправника. Таке повідомлення містить інформацію про ступінь сприйняття й зрозумілості отриманого повідомлення.

Сторони комунікації поділяються на три типи: комунікативну, інтерактивну та перцептивну.

- Комунікативна. Комунікативна сторона спілкування (чи комунікація у вузькому сенсі слова) складається в обміні інформацією між індивідами, що спілкуються.

- Інтерактивна. Інтерактивна сторона полягає в організації взаємодії між індивідами, що спілкуються (обмін діями).
- Перцептивна. Перцептивна сторона спілкування означає процес сприйняття і пізнання один одного партнерами по спілкуванню і встановлення на цій основі взаєморозуміння.

Різноманітні форми й способи комунікації можна поділити на три групи: усну, письмову й візуальну. У свою чергу, саме спілкування можна умовно поділити на вербальне, невербальне та письмове спілкування.

Вербальне або мовленнєве спілкування — це засіб, пов'язаний з використанням мови [1]. Іншими словами, мовленнєве спілкування — це комунікативний акт. За допомогою мовлення передаються інформація, думки, почуття.

У культурі мовленнєвого спілкування виділяють дві складові: культура говоріння та культура слухання.

Розглянемо характеристики "говоріння". Ця побудова висловлювань відповідно до індивідуальних особливостей людини, що говорить. Використання лексичних одиниць, володіння граматиною, різноманітність стилістичних засобів і продуктивність мовлення, його динамічність та ставлення до співрозмовника. Конструюючи висловлювання, ми спонукаємо співрозмовника до створення образу, схожого на той, що він отримує. При цьому відбувається розв'язання конкретних комунікативних задач відповідно до мети мовлення й особливостей ситуації [3].

Вчені визначають кілька порядків побудови повідомлень: кульмінаційний порядок, антикульмінаційний порядок та розміщення сильних аргументів усередині повідомлення.

Важливими характеристиками вербального засобу спілкування, зокрема говоріння, є діалог та монолог. Монологічне мовлення — це таке, коли говорить одна особа, а решта слухають, сприймають її повідомлення. Діалогічним називають мовлення між двома або кількома співрозмовниками, які міняються ролями [5,129].

Монолог не передбачає реакції співрозмовника. Висловлювання тут більш розгорнуті, свідоміше добираються слова й конструюються речення, певну роль відіграють міміка та жести. Під час монологу обмін інформацією є нерівноправним. Тут домінує лише один з комунікантів. Він одночасно виступає джерелом інформації, та здійснює її контроль. Діалог іноді називають особливою, більш високою формою спілкування людей [3]. Під час діалогу відбувається обмін думками, позиції співрозмовників є рівноправними.

Невербальне спілкування — вид спілкування, для якого характерне використання невербальної (безсловесної) поведінки і невербальних комунікацій як головного засобу передавання інформації, організації взаємодії, формування образу, думки про партнера, здійснення впливу на іншу людину.

До таких засобів належить система знаків, які відрізняються мовними способами та формою їх виявлення. У процесі взаємодії вербальні й невербальні засоби можуть підсилювати або послаблювати дію один на одного.

Інноваційні процеси, які відбуваються у сфері вищої освіти, вимагають від майбутніх фахівців професійної компетентності, що включає рівень базової і спеціальної освіти, вміння акумулювати широкий життєвий і професійний досвід, прогнозування можливих наслідків власної діяльності. Професійна компетентність характеризується наявністю комплексу знань,

умінь, навичок, професійних позицій та акмеологічних інваріантів особистісного розвитку.

Сьогодні професійна компетентність повинна також включати особистісні якості, що повною мірою забезпечують належний рівень спілкування у професійній сфері. Таким чином, професійна компетентність повинна включати сукупність умінь і навичок, що забезпечують продуктивне функціонування процесу спілкування. У результаті такого підходу можна констатувати, що професійна компетентність виступає провідним чинником та стрижневим компонентом майбутньої професії, а комунікативна компетентність, у свою чергу, виступає необхідною умовою ефективної професійної діяльності.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [7]. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми.

У контексті проблеми ефективності спілкування доцільно згадати про таке явище в людській взаємодії, як роль. Роль є фіксацією визначеного положення, що займає той або інший індивід у системі міжособистісних відносин. У психології виокремлюють формальні, внутрішньогрупові, міжособистісні й індивідуальні ролі [6]. Формальна роль – це поведінка, що будується відповідно до засвоєних очікувань з боку оточення, пов'язаних з виконанням тієї чи іншої соціальної функції (продавець, покупець, учень, педагог, підлеглий, керівник і т.д.). Внутрішньогрупова роль – це поведінка, що вимагає урахування очікувань, запропонованих учасниками групи на

основі сформованих взаємовідносин. Міжособистісні ролі – це поведінка , яка передбачає урахування очікувань, запропонованих іншою людиною на основі сформованих відносин.

Людина завжди перебуває в контакті з іншим – партнером реальним, уявним, обраним , нав'язаним і т.п. Інваріантними складовими спілкування є такі компоненти, як партнери-учасники, ситуація, завдання . Варіативність же пов ' язана з характеристиками самих складових – партнерів по спілкуванню, ситуацій, цілей спілкування. Тому компетентність у спілкуванні передбачає розвиток вмінь адекватної самооцінки, орієнтації людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації і завданні [5].

Становлення глобальної господарської системи, що руйнує кордони національних господарств, пов'язаних міцними торговельними, фінансовими, політичними, соціальними і культурними відносинами, - найбільш значущий процес, який визначив обличчя світу на межі ХХ-ХХІ століть. Механізм глобалізації є об'єктом ґрунтовних досліджень, дискусій та суперечок серед економістів і політиків.

Інтеграція і глобалізація – найчастіше обговорювані теми як у політичних колах, так і серед фахівців-вчених і громадськості. Процеси глобалізації істотно впливають на зміст і темпи формування нових типів відносин у сучасному суспільстві і фахівців нового покоління. Від людини ХХІ століття потрібні особлива мобільність і здатність адаптуватися до жорстких умов життя, змін структури і змісту професій, культурного середовища.

Показником глобальної мобільності людини, імовірно, буде універсальне утворення і здатність мобілізуватися й учитися протягом усього життя. У новому тисячолітті міжнародне співробітництво переходить в еру

глобалізації розвитку, що відкриває для людства не тільки нові, раніше небачені можливості розвитку і якісного росту, але і нові загрози, проблеми і глобальні конфлікти. Тому сьогодні вже немає сумніву, що перед людством об'єктивною стала глобальна проблематика, порядок денний XXI століття і невідкладні проблеми глобальної організації світоустрою і прийнятної для всіх держав глобального управління.

Глобальні зміни, разом з іншими об'єктивними факторами, сприяють пошуку ефективних шляхів зменшення несприятливих наслідків, надійних методів прогнозування можливих змін з метою виживання і подальшого процвітання держав. Завданням сучасного суспільства в умовах глобалізації є перетворення його потреб у корисні можливості для людини і нації.

У зв'язку з тим, що знання й інтелект стали новою формулою власності для створення і нагромадження багатства, глобалізація економіки обумовила перехід до "економіки знань" чи інформаційно-інтелектуальної економіки. Збільшення ролі і місця інтелектуальної і гуманітарної глобальної інтеграції вступає в протиріччя з глобальною теорією трансатлантичного економізму.

Серед наукових категорій, якими оперують сучасні дослідники в галузі соціально-економічних і політичних процесів, на перше місце стрімко виходить поняття "глобалізація".

Глобалізація є порівняно новою і найвищою стадією розвитку давно відомого процесу інтернаціоналізації (транснаціоналізації) численних аспектів суспільного життя. Вона відображає об'єктивний процес активізації взаємопроникнення та взаємозалежності сучасних соціально-економічних і суспільно-політичних процесів у світовому масштабі, які не лише долають національні бар'єри, а й поєднують на перший погляд несхожі й різновекторні явища.

За останні 10–15 років глобалізація значно посилила вплив на трансформацію національних систем вищої освіти. Так, на думку одного з відомих теоретиків університетської освіти, віце-канцлера Кенсінгтонського університету П. Скотта, глобалізація є найфундаментальнішим викликом, з яким зіткнулася вища школа за всю понад тисячолітню історію існування [10, С. 3].

Відтак актуальним є з'ясування тенденцій розвитку вищої освіти в умовах культурної глобалізації, її наслідків та спроби розмежувати поняття глобалізації й інтеграції щодо вищої школи.

Сьогодні ми переходимо на новий етап інтернаціоналізації вищої школи та її глобалізації, за якого масове поширення освіти розглядається як гарантія конкурентоспроможності держави в новій глобальній економіці.

Глобалізація, на думку П. Скотта [10, С. 3–4], прямо стосується університетів, адже робить особливо актуальним завданням поширення національних культур, сприяє стандартизації навчання (під впливом сучасних інформаційних технологій і появи глобальних дослідницьких мереж), а також обмежує бюджетні можливості розвинених країн, від яких залежить більша частина фінансування університетської освіти. На університети, зауважує вчений, чекає робота з адаптування до вимог епохи глобалізації.

Університет стає головним соціальним інститутом сучасного суспільства. Як елітний вищий навчальний заклад, він останнім часом перебрав на себе велику кількість нових функцій: 1) організація та проведення спільних міжнародних фундаментальних наукових досліджень; 2) забезпечення потреб суспільства у висококваліфікованих кадрах; 3) розвиток загальної освіти.

Однак, прогресуюча культурна глобалізація робить виклик усій системі вищої освіти. Останніми роками вища освіта дедалі частіше розглядається як товар і її комерціалізація виходить на рівень світового ринку.

Відмінними рисами навчального процесу є гнучкість, адаптивність, модульність, економічна ефективність, орієнтація на споживача, опора на передові комунікаційні та інформаційні технології.

Прийнято вважати, що освіта, заснована на інформаційних технологіях, представляє собою третю глобальну революцію в розвитку людства: перша пов'язана з появою писемності, друга - з винаходом книгодрукування.

Нові інформаційні технології в освіті мають суттєві переваги. Дані технології сприяють ліквідації відставання периферійних районів держав від столичних та інших університетських центрів в контексті вільного доступу до освіти, інформації та культурних досягнень людської цивілізації.

Сучасний світ пред'являє нові вимоги до молодого покоління, яке має вміння приймати незалежні рішення, мати самостійні судження, працювати в команді, використовувати інновації тощо. Таким чином, нові стандарти сьогодення повинні зайняти місце базових навиків і знань, що були актуальними у минулому. З цією метою ще в школі слід навчати дітей приймати рішення, співпраці, розвивати в них креативне мислення, формувати комунікативні навички, які будуть необхідні їм у майбутньому житті, в тому числі й у кар'єрі.

Вони створюють умови для розвитку світового освітнього простору, експорту та імпорту освіти, об'єднання світового інтелектуального, творчого, інформаційного та науково-педагогічного потенціалів.

Освітні інновації успішно впливають на вирішення комплексу соціально-економічних проблем, насамперед, на викорінення безробіття, злочинності і т.д.

Для успішного формування комунікативної компетентності науково-педагогічного працівника потрібно слідувати певному алгоритму:

- Освіта
- Самоосвіта
- Саморозвиток

Формування компетентності повинно здійснюватись комплексно, враховуючи перцептивну, комунікативну та інтерактивну сторони спілкування.

По-перше, для впровадження комунікативної компетентності потрібна наявність двох чи більше учасників комунікативного акту.

По-друге, визначити соціально-психологічне середовище групи комунікантів та проблему, яка буде опрацьовуватися впродовж акту спілкування.

По-третє, побудувати стратегію поведінки, осмислити вірогідні перешкоди до взаємопорозуміння та знайти шляхи їх подолання.

На основі цієї технології формуванні комунікативної компетентності науково-педагогічного працівника в умовах навчального процесу, можна зробити крок уперед та перейти до визачення її ролі в умовах глобалізації.

Глобалізація, насамперед, передбачає економічну, політичну та культурну уніфікацію та інтеграцію, тобто перетворює локальні явища на явища планетарного масштабу.

В умовах глобалізації робоча сила стає одним із найдефіцитніших ресурсів. Водночас, трудова міграція та захист прав та свобод трудових мігрантів – одне із суперечливих завдань, що постають перед світовою спільнотою. Трудова міграція є природним явищем за умов глобалізації та

інтеграції, але не у таких як в Україні, де перш за все вона має економічне підґрунтя. Складність для проведення аналізу міграційних рухів трудових ресурсів ускладнюється обмеженістю статистичних даних, адже значна кількість людей перебуває закордоном нелегально. Незважаючи на той факт, що склад міжнародних трудових мігрантів в Україні представлений працівниками різноманітних професій, характерним явищем для нашої країни є також еміграція спеціалістів.

Проаналізувавши загальні та освітні компетентності, було виокремлено ті з них, які є найбільш відповідними освітній галузі та темі даного дослідження:

1. Соціальні компетентності / Співробітництво. Сюди входять усі «міжособистісні навички», такі як співпраця, вирішення конфліктів, спілкування, переговори, подолання перешкод. До того ж, це вміння працювати разом, керувати, підтримувати та стимулювати інших, шукати підтримку в інших.

2. Грамотність / інтелектуальні та прикладні знання. Це класичне розуміння «грамотності» разом із знанням мов та базовими навичками, такими як вміння читати, писати, говорити, слухати, розуміти, лічити. В більш широкому розумінні це знання математики, вміння працювати з інформацією, критичне мислення, рефлексія, комп'ютерна грамотність.

3. Вміння вчитися / вчитися впродовж усього життя. Сюди входять технічні, методологічні, стратегічні та мотиваційні виміри, серед яких окремі країни підкреслюють цікавість як головний стимул до навчання. Також зазначається, що людина має чітко усвідомлювати власні навчальні можливості.

4. Комунікативні компетентності. Деякі країни відносять цю компетентність до соціальної компетентності. Але, все ж таки, саме ця компетентність згадана в усіх звітах. Очевидним елементом тут виступає володіння іноземними мовами. Але залишається відкрите питання: які саме мови та скільки мов треба вивчати, у якому віці та на якому освітньому рівні? [11].

Тобто, комунікативну компетентність усіма країнами віднесено до ключових. Переходячи до визначення суті та складових комунікативної компетентності, підкреслимо її провідне місце в економіці та освіті сучасного західного світу. Для уточнення ролі саме комунікативної компетентності ми звернулися до звітів Всесвітнього форуму з навчання та технологій (Learning and Technology World Forum), який проводився в Лондоні у 2010 р. в рамках проекту the Assessment and Teaching of 21st Century Skills (оцінювання та викладання навичок XXI-го ст.).

Отже, в країнах Європи і США комунікативна компетентність відіграє центральну роль як в освітньому, так і в економічному секторах, оскільки спілкування та комунікація постають основними способами роботи в сучасному світі. Зрозумілим є той факт, що серед експертів досі залишається багато невирішених питань стосовно критеріїв відбору ключових компетентностей, їх теоретичного обґрунтування та виміру, а також визначення суті та складових комунікативної компетентності в їх структурі. Таким чином, очевидною виступає необхідність подальших досліджень суті та структури комунікативної компетентності, тому що це питання є й досі невирішеним як серед західної, так і серед вітчизняної педагогічної громадськості.

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академвидав, 2004. – 344 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика : [монографія] / Н .П. Волкова. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – 304 с.
3. Єрмакова З. І. Комунікативна компетентність як одна з професійних якостей педагога професійно-технічних навчальних закладів / З. І. Єрмакова // Імідж сучасного педагога : наук.-практ. освітньо-популярний журнал: Професійна освіта; [ПДПУ ім. В.Г. Короленко; ПОІ ППО ім. М.В. Остроградського / гол. ред. Н. Білик]. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2009. – С. 95–97.
4. Кан-Калык В. А. Основы профессионально-педагогического общения / В. А. Кан-Калык. - Грозный : Чеч.-Инг. кн. изд-во, 1979. - 135 с.
5. Максименко С. Д. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування) / С. Д. Максименко, М. М. Заброцький. – К. : Главник, 2005. – 112 с.
6. Педагогічна майстерність : [підручник] /Л. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І.А.Зязюна. - [2-ге вид., доп. іпереробл.]. - К. : Вища шк., 2004. -422с.
7. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – С. 6–31.
8. Почепцов Г.Г. Теория и практика коммуникаций. — М., 1998.
9. Сарновська С.О. Соціальна комунікативна культура (до проблеми визначення).// Мультиверсум. Філософський альманах: Зб.наук.праць /Відп.ред. В.В.Лях. – Вип.4. – К.: Укр.Центр духов. культури, 1999 – С.170-182.

10. Скотт П. Глобализация и университет /П. Скотт. ВВШ «Alma Mater». – 2000. – № 4. – С. 3–8.
11. Trier U. P. University of Neuchatel on behalf the Swiss Federal Statistical Office. 12 Countries Contributing to DeSeCo - A Summary report [Электронный ресурс] / U. P. Trier. - October 2001. - 60с. Режим доступа: <http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/.../sfsodesecoccpsummaryreport.pdf>